

وضعیت درآمدی و هزینه‌ای در شهر و روستای دهه ۱۳۹۰

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

تهیه کننده: مهسا رجبی نژاد

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

فروردین ۱۴۰۱

از طریق ایمیل زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

Economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

چکیده:

آمارهای بودجه خانوار کشور نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۹، رشد حقیقی هزینه و درآمد خانوارهای شهری به ترتیب منفی ۵,۲ درصد و ۱,۸ درصد بوده است. این رقم برای خانوارهای روستایی نیز به ترتیب منفی ۷,۲ درصد و ۳,۹ درصد است.

در این گزارش، با استفاده از اطلاعات مرکز آمار ایران، به بررسی تغییرات هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی و همچنین وضعیت توزیع درآمد برای کل کشور و استان تهران طی دهه ۱۳۹۰ پرداخته می‌شود.

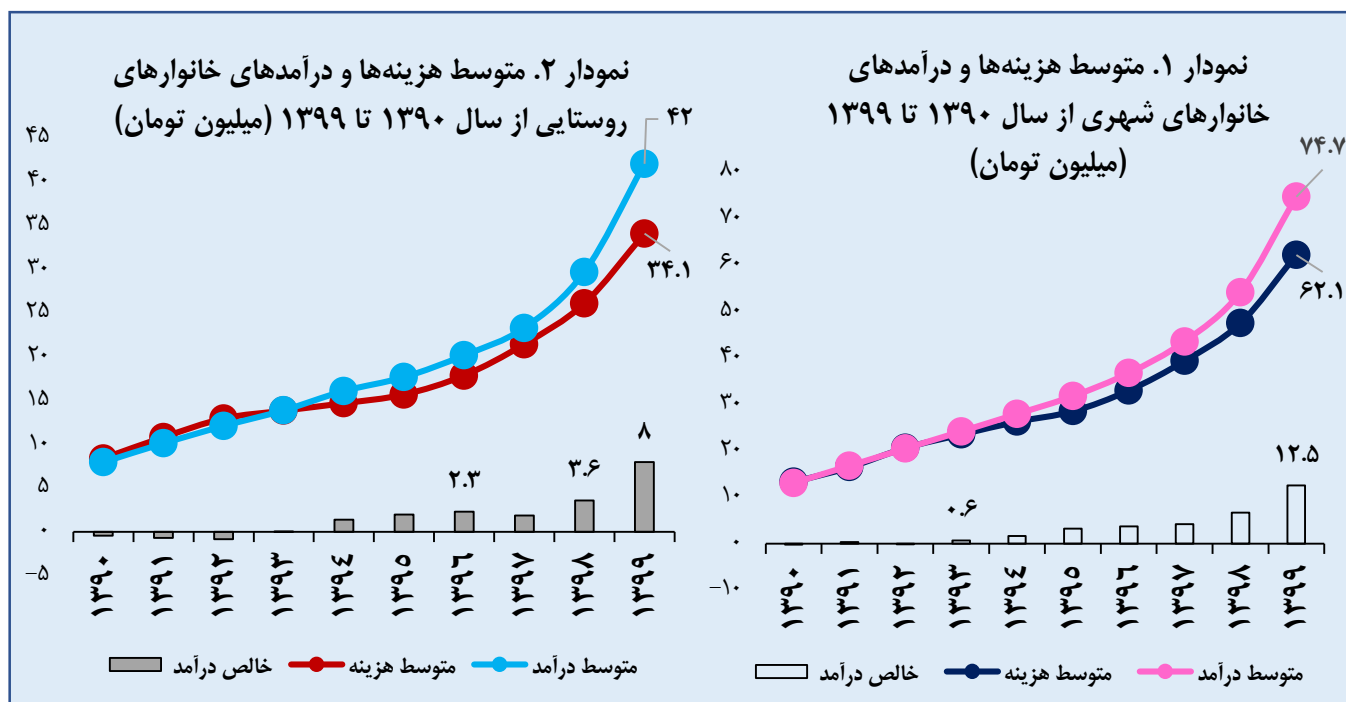
وضعیت هزینه و درآمد خانوارها

به لحاظ ارقام اسمی، طی دهه ۱۳۹۰، همواره متوسط هزینه‌ها و درآمدهای خانوارهای شهری و روستایی افزایش یافته؛ با این تفاوت که در سال ۱۳۹۹ سرعت افزایش آن نسبت به سال‌های گذشته افزایش قابل توجهی را تجربه کرده است.

در سال ۱۳۹۹، خانوارهای شهری ایران به طور متوسط ۶۲ میلیون تومان و خانوارهای روستایی ۳۴ میلیون تومان برای خرید و بهره‌مندی از کالاها و خدمات مصرفی هزینه کرده‌اند. این مبلغ برای هر دو خانوارهای شهری و روستایی با رشد حدود ۳۱ درصدی در مقایسه با سال ۱۳۹۸ همراه بوده است.

همچنین در سال ۱۳۹۹، درآمد سالانه متوسط خانوارهای شهری و روستایی به ترتیب حدود ۷۵ میلیون تومان و ۴۲ میلیون تومان بوده که این مقادیر نسبت به سال قبل در خانوارهای شهری ۳۸ درصد و در خانوارهای روستایی حدود ۴۲ درصد رشد داشته است.

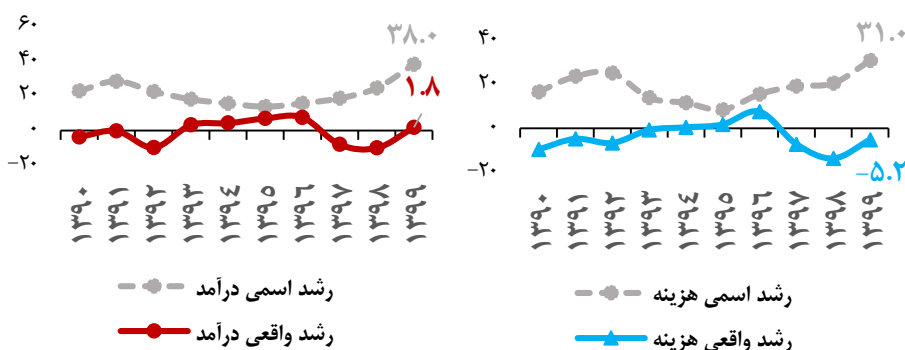
خالص درآمد خانوارهای شهری از ابتدای سال ۱۳۹۳ با روند صعودی همراه بوده و در سال ۱۳۹۹، به ۱۲٫۵ میلیون تومان رسیده است. خالص درآمد خانوارهای روستایی نیز از سال ۱۳۹۳ مثبت شده و روند صعودی را آغاز کرده است. به جز سال ۱۳۹۷ که کاهش جزئی را تجربه کرده، روند صعودی تا سال ۱۳۹۹ ادامه داشته است. رقم خالص درآمد خانوارهای روستایی در سال ۱۳۹۹ حدود ۸ میلیون تومان بوده که در مقایسه با خانوارهای شهری حدود ۴٫۵ میلیون تومان پایین‌تر است.

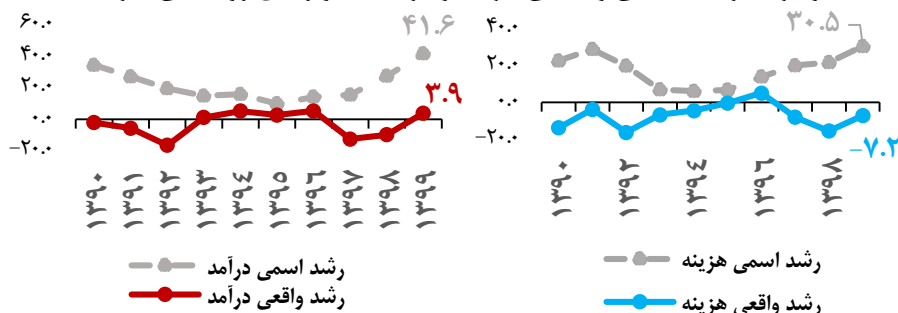
منبع: مرکز آمار ایران

با توجه به بالا بودن نرخ تورم به ویژه طی سال‌های اخیر، بهتر است علاوه بر ارقام اسمی هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی که در مطالب فوق به آنها اشاره شد، روند رشد حقیقی این ارقام نیز مورد بررسی قرار گیرد که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

نمودار ۳. رشد حقیقی و اسمی هزینه و درآمد خانوارهای شهری (درصد)

نمودار ۴. رشد حقیقی و اسمی هزینه و درآمد خانوارهای روستایی (درصد)

در سال ۱۳۹۹ در مقایسه با سال ۱۳۹۸، اگرچه رشد اسمی هزینه‌های خانوارهای شهری و روستایی حدود ۳۱ درصد بوده، اما رشد حقیقی آنها در بازه زمانی مذکور، به ترتیب کاهش ۵,۲ درصدی و ۷,۲ درصدی را نشان می‌دهد. رشد حقیقی درآمدهای خانوارهای شهری و روستایی نیز در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال ۱۳۹۸، به ترتیب حدود ۱,۸ درصد و ۳,۹ درصد بوده است.

بنابراین به نظر می‌رسد رشد واقعی خالص درآمد در مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۹۹ مثبت بوده؛ اگرچه خالص درآمد در مناطق روستایی بیشتر از شهری افزایش یافته است.

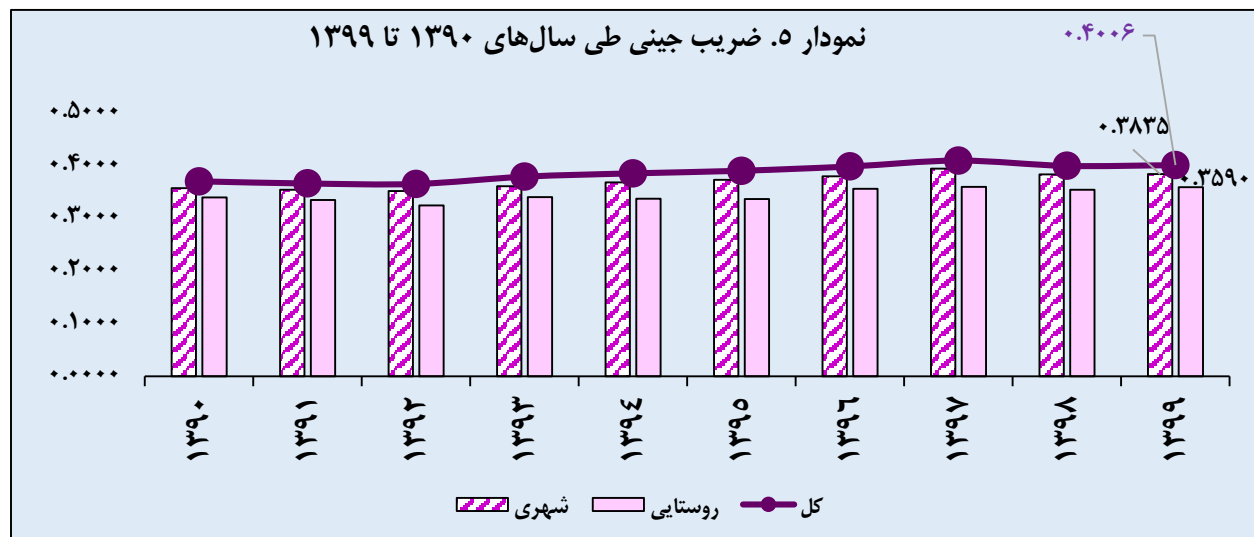
نابرابری درآمد و مخارج مصرفی

• ضریب جینی

نابرابری در توزیع درآمدها از مباحث مهم در حوزه سیاست‌گذاری است که می‌تواند تعیین‌کننده عدالت اجتماعی در جامعه باشد. برای سنجش نابرابری توزیع درآمد، معیارهای گوناگونی مورد استفاده قرار می‌گیرد که یکی از آنها ضریب جینی است. این شاخص آماری بین صفر و یک محاسبه می‌شود. رقم صفر اشاره به برابری کامل توزیع درآمدها دارد و نشان می‌دهد که افراد یا خانوارها دارای درآمد یا مخارج کاملاً یکسانی هستند. در مقابل ضریب جینی یک حاکی از نابرابری کامل در توزیع درآمدها و مخارج است.

مطابق نمودار ۵، علی‌رغم اینکه توزیع درآمد بین سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ همواره در حال تضعیف شدن بوده، در سال ۱۳۹۸ اندکی بهبود یافته اما مجدداً در سال ۱۳۹۹ تضعیف شده و به ۰,۴۰۰۶ رسیده است.

همواره طی دهه گذشته، عدم تعادل در توزیع درآمد در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بیشتر بوده است. در سال ۱۳۹۹ ضریب جینی در مناطق شهری ۰,۳۸۳۵ و در مناطق روستایی ۰,۳۵۹۰ بوده که برای هر دو منطقه در مقایسه با سال ۱۳۹۸ بیشتر شده که نشان از نابرابر شدن توزیع درآمد در هر دو منطقه شهری و روستایی دارد.

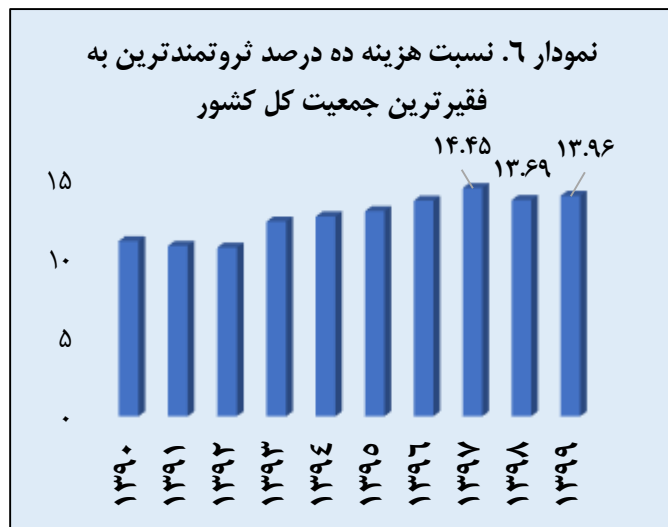

منبع: مرکز آمار ایران

ضریب جینی در سال ۱۳۹۹، ۰,۰۰۱۴ واحد افزایش یافته است. ارقام متناظر در مناطق شهری و روستایی نیز نشان می‌دهد در این سال، شکاف درآمدی خانوارها در مناطق روستایی بیش از مناطق شهری افزایش یافته است.

نتایج برخی مطالعات، حاکی از اثرات متفاوت عدم تعادل در توزیع درآمد بر رشد اقتصادی کشورهاست. به عنوان نمونه؛ مطالعه‌ای که توسط سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی انجام شده، نشان می‌دهد، نابرابری در بخش‌های مختلف توزیع درآمد می‌تواند بر تولید ناخالص داخلی تأثیرات متفاوتی داشته باشد. در کشورهای در حال توسعه، نابرابری‌ها در دهک‌های بالای درآمدی گاهی می‌تواند با اثرات مثبت بر تولید ناخالص داخلی همراه باشد، و در دهک‌های پایین درآمدی، می‌تواند اثرات منفی بر تولید ناخالص داخلی را افزایش دهد.

• نسبت هزینه ثروتمندترین به فقیرترین

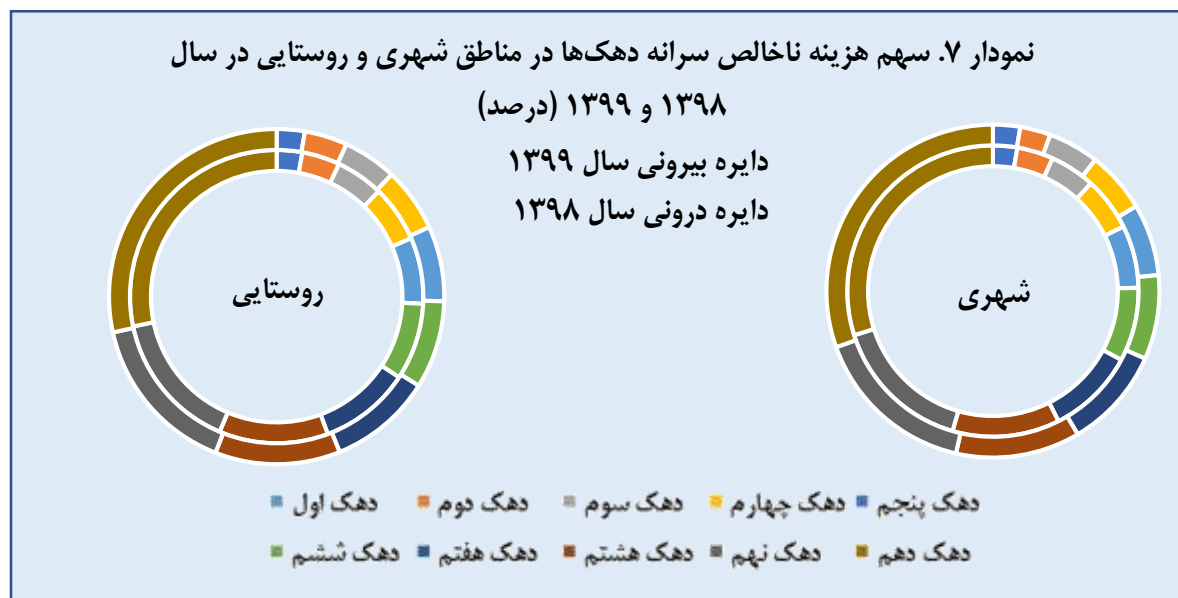

منبع: مرکز آمار ایران

یکی دیگر از شاخص‌های تعیین‌کننده نابرابری، نسبت هزینه ۱۰ درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به درآمد ۱۰ درصد فقیرترین (دهک اول) است. این شاخص طی دهه گذشته همواره با فراز و نشیب‌هایی همراه بوده است و در سال ۱۳۹۹ حدود ۱۳,۹۶ بوده، درواقع، هزینه که ده درصد ثروتمند جامعه در سال ۱۳۹۹ صرف کرده‌اند، حدود ۱۴ برابر هزینه‌ای بوده است که ده درصد فقیر جامعه به دست آورده‌اند. شایان ذکر است، بالاترین رقم به ثبت رسیده در این شاخص در سال ۱۳۹۷ و معادل ۱۴,۴ بوده است. در واقع، این شاخص نیز نشان می‌دهد عدم توازن در توزیع درآمد در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال ۱۳۹۸ تشدید شده است.

• سهم هزینه ناخالص سرانه دهک‌ها در مناطق شهری و روستایی

در سال ۱۳۹۹، سهم دهک‌های پایین درآمدی از هزینه ناخالص سرانه در مقایسه با سال ۱۳۹۸، هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی کاهش یافته؛ در حالی که سهم هزینه ناخالص سرانه دهک‌های بالای درآمدی افزایش یافته است. بنابراین، به نظر می‌رسد دهک‌های پایین درآمدی بیش از سایر دهک‌ها، تحت شرایط اقتصادی سال ۱۳۹۹، هزینه‌های خود را کاهش داده‌اند.

منبع: مرکز آمار ایران

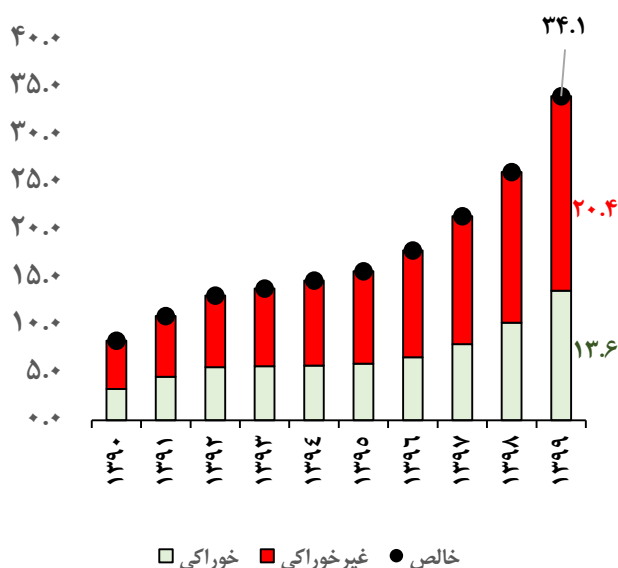
هزینه‌ها

• خوراکی و غیر خوراکی

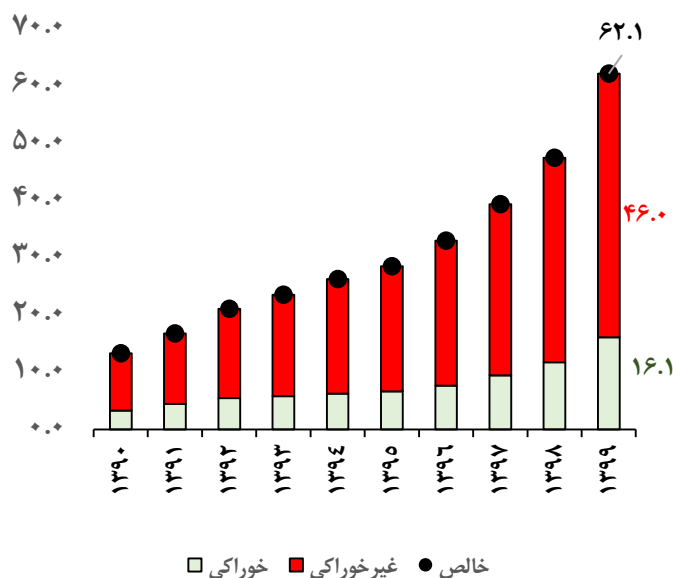
همانطور که از نمودار ۸ و ۹ مشخص است از سال ۱۳۹۶ هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی هر دو خانوارهای شهری و روستایی با سرعت بیشتری افزایش یافته است. در سال ۱۳۹۹ از کل هزینه‌های سالیانه خانوارهای شهری ۱۶ میلیون تومان آن که حدود ۲۶ درصد از کل هزینه‌های آنها را تشکیل می‌دهد مربوط به هزینه‌های خوراکی بوده که سهم آن در مقایسه با سال قبل ۱,۱ واحد درصد افزایش یافته است. سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای روستایی نیز در سال ۱۳۹۹ با افزایش ۰,۷ واحد درصدی نسبت به سال ۱۳۹۸ به ۴۰,۱ درصد رسیده است. شایان ذکر است کل هزینه‌های خوراکی خانوارهای روستایی نیز در سال ۱۳۹۹ حدود ۱۳,۶ درصد بوده است.

هزینه‌های غیر خوراکی خانوارهای شهری و روستایی نیز در سال ۱۳۹۹ به ترتیب ۴۶ میلیون تومان و ۲۰,۴ میلیون تومان بوده که در مقایسه با سال ۱۳۹۸ افزایش ۲۹ درصدی را تجربه کرده‌اند.

نمودار ۹. متوسط هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی خانوارهای روستایی (میلیون تومان)

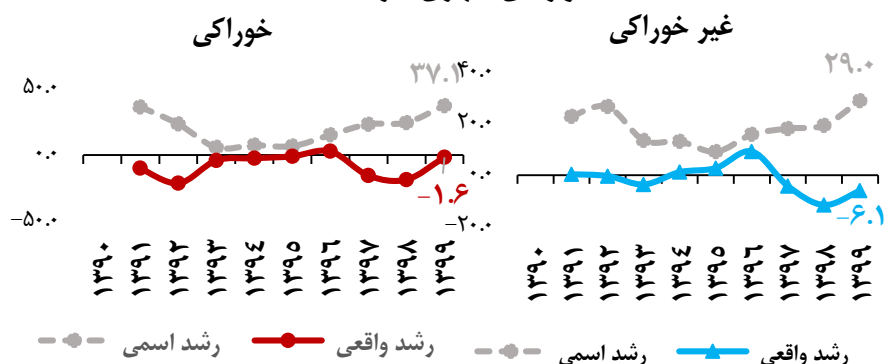

نمودار ۸. متوسط هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی خانوارهای شهری (میلیون تومان)

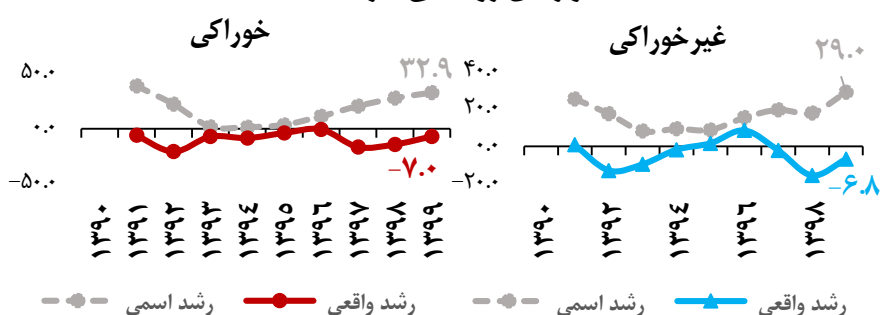
منبع: مرکز آمار ایران

نمودار ۱۰. رشد حقیقی و اسمی هزینه‌های خوراکی و غیرخوراکی
خانوارهای شهری (درصد)

اگرچه ارقام اسمی، گویای روند صعودی هزینه‌های خوراکی و غیرخوراکی است، اما مطابق نمودارهای ۱۰ و ۱۱، با احتساب نرخ تورم، هزینه‌های خوراکی و غیرخوراکی در مناطق شهری به ترتیب، رشد حقیقی منفی ۱٫۶ درصدی و ۶٫۱ را در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال ۱۳۹۸ تجربه کرده است.

نمودار ۱۱. رشد حقیقی و هزینه‌های خوراکی و غیرخوراکی
خانوارهای روستایی (درصد)

در مناطق روستایی نیز هر دو هزینه‌ها، حدود ۷ درصد کاهش یافته است.

منبع: مرکز آمار ایران

● **اقلام هزینه‌ای منتخب** نسبت هزینه خالص تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی به کل هزینه‌های خانوار (درصد)

نسبت هزینه خالص مسکن به کل هزینه‌های خانوار (درصد)

روستایی	شهری		روستایی	شهری	
۱۷.۳	۳۳.۰	۱۳۹۶	۱.۹	۲.۹	۱۳۹۶
۱۷.۸	۳۵.۵	۱۳۹۷	۱.۸	۲.۹	۱۳۹۷
۲۰.۰	۳۹.۸	۱۳۹۸	۱.۸	۲.۴	۱۳۹۸
۲۳.۱	۴۲.۸	۱۳۹۹	۱.۶	۱.۹	۱۳۹۹

همانطور که ملاحظه می‌شود در میان اقلام هزینه‌ای منتخب، نسبت هزینه خالص مسکن به کل هزینه‌های خانوارهای شهری از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ روند افزایشی را طی کرده و از

۳۳ درصد در سال ۱۳۹۶ به ۴۲٫۸ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است. در مقابل از نسبت هزینه خالص تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی و تحصیل و آموزش به کل هزینه‌های خانوارهای شهری طی مدت مذکور کاسته شده است. شایان ذکر است نسبت هزینه خالص بهداشت و درمان به کل هزینه‌های خانوارهای شهری اگرچه از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ افزایش یافته، اما، در سال ۱۳۹۹ با کاهش ۰٫۲ واحد درصدی در مقایسه با سال ۱۳۹۸ به ۱۱٫۳ درصد رسیده است. درواقع طی بازه ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ در میان هزینه‌های منتخب، خانوارهای شهری سهم بیشتری از هزینه‌های خود را صرف هزینه‌های مسکن و بهداشت و درمان کرده‌اند.

نسبت هزینه خالص تحصیل و آموزش به کل هزینه‌های خانوار (درصد)

نسبت هزینه خالص بهداشت و درمان به کل هزینه‌های خانوار (درصد)

روستایی	شهری		روستایی	شهری	
۹.۷	۱۰.۶	۱۳۹۶	۱.۲	۲.۱	۱۳۹۶
۱۱.۴	۱۱.۴	۱۳۹۷	۱.۱	۲.۱	۱۳۹۷
۱۱.۲	۱۱.۵	۱۳۹۸	۱.۲	۱.۹	۱۳۹۸
۱۱.۵	۱۱.۳	۱۳۹۹	۱.۱	۱.۵	۱۳۹۹

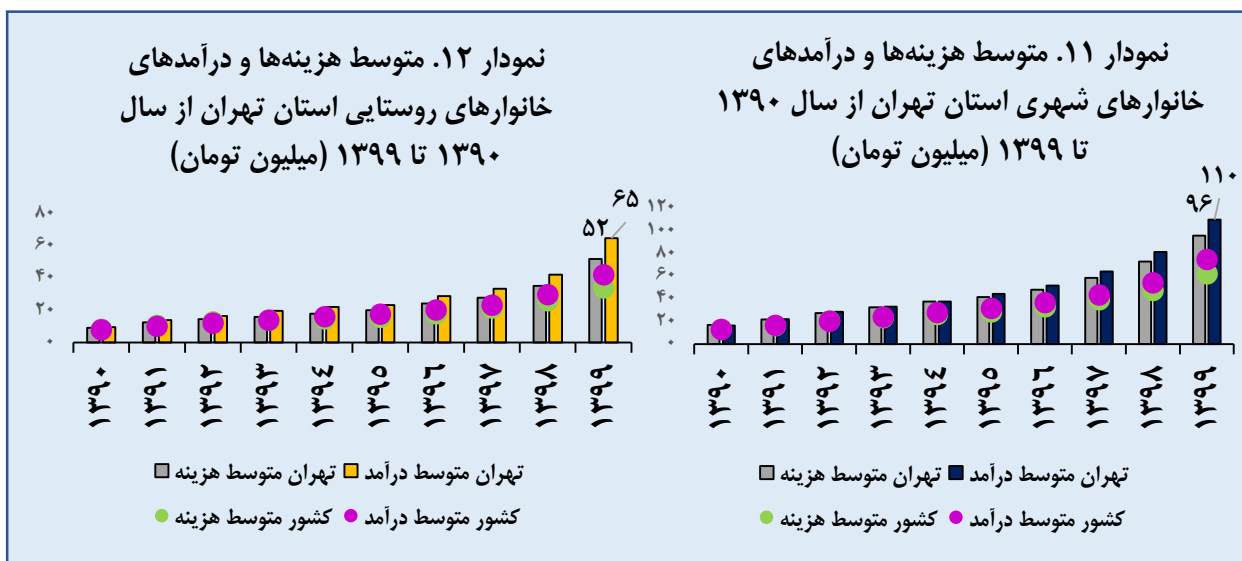
طی بازه ۴ ساله ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹، در میان اقلام هزینه‌ای منتخب، خانوارهای روستایی سهم بیشتری از هزینه‌های خودشان را همواره صرف هزینه مسکن کرده‌اند که سهم این قلم طی بازه مورد بررسی روند افزایشی را

طی کرده و در سال ۱۳۹۹ به ۲۳٫۱ درصد رسیده است. نسبت هزینه خالص تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی به کل هزینه‌های خانوارهای روستایی نیز طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ کاهش یافته و در سال ۱۳۹۹ با کاهش ۰٫۲ واحد درصدی نسبت به سال ۱۳۹۸ به ۱٫۶ درصد رسیده است. نسبت هزینه خالص تحصیل و آموزش و بهداشت و درمان به کل هزینه‌های خانوارهای روستایی طی ۴ سال منتهی به سال ۱۳۹۹ با نوساناتی همراه بوده و در سال ۱۳۹۹ به ترتیب به ۱٫۱ درصد و ۱۱٫۵ درصد رسیده است.

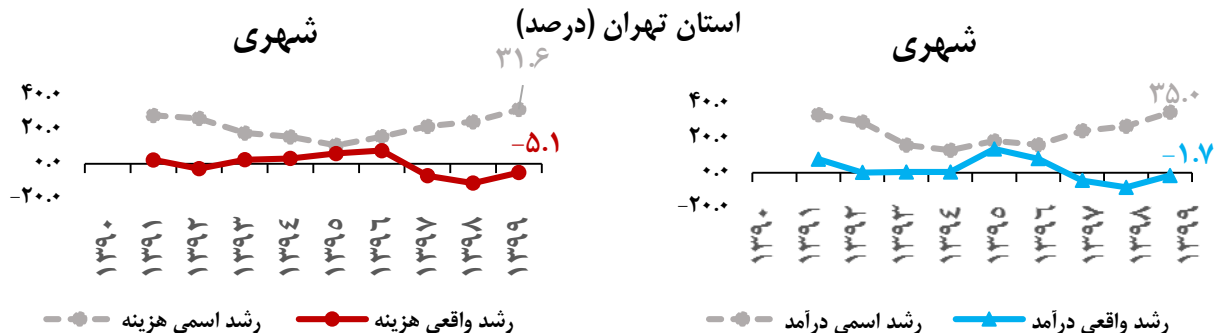
استان تهران

متوسط هزینه و درآمدهای خانوارهای شهری و روستایی استان تهران نیز همانند کل کشور طی دهه گذشته با روند رو به رشدی همراه بوده و سرعت افزایش آن نیز در سال ۱۳۹۹ در مقایسه با سایر سال‌ها بیشتر بوده است. همانطور که مشخص است طی بازه مورد بررسی متوسط هر دو هزینه‌ها و درآمدهای خانوارهای شهری و روستایی طی دهه ۱۳۹۰ در مقایسه با متوسط کل کشور بالاتر بوده و این تفاوت در سال ۱۳۹۹ به بالاترین میزان خود رسیده است. در سال ۱۳۹۹ خانوارهای شهری تهران سالانه به طور متوسط ۹۶ میلیون تومان و خانوارهای روستایی ۵۲ میلیون تومان برای خرید و بهره‌مندی از کالاها و خدمات مصرفی هزینه کرده‌اند که این ارقام به ترتیب از متوسط کل کشور حدود ۳۴ میلیون تومان و ۱۸ میلیون تومان بیشتر است. این مبلغ برای خانوارهای شهری و روستایی به ترتیب با رشد حدود ۳۲ درصدی و ۴۷ درصدی در مقایسه با سال ۱۳۹۸ همراه بوده است. همچنین در سال ۱۳۹۹ درآمد سالانه متوسط خانوارهای شهری و روستایی استان تهران به ترتیب حدود ۱۱۰ میلیون تومان و ۶۵ میلیون تومان بوده که این مقدار نسبت به سال قبل در خانوارهای شهری ۳۵ درصد و در خانوارهای روستایی حدود ۵۳ درصد رشد داشته است. شایان ذکر است مبالغ ذکر شده نسبت به متوسط کل کشور برای خانوارهای شهری حدود ۳۵ میلیون تومان و برای خانوارهای روستایی حدود ۲۳ میلیون تومان بیشتر است. شایان ذکر است که اگرچه در سال ۱۳۹۹ در مقایسه با سال ۱۳۹۸، رشد اسمی هزینه‌ها و درآمدهای خانوارهای شهری استان تهران مثبت شده، اما رشد حقیقی آنها طی بازه مورد بررسی به ترتیب منفی ۵,۱ درصد و منفی ۱,۷ درصد بوده است. رشد حقیقی هزینه‌ها و درآمدهای خانوارهای روستایی این استان نیز در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال ۱۳۹۸ با وجود تورم همچنان مثبت و به ترتیب ۱۱,۳ درصد و ۱۷,۶ درصد بوده است (نمودار ۱۳ و ۱۴).

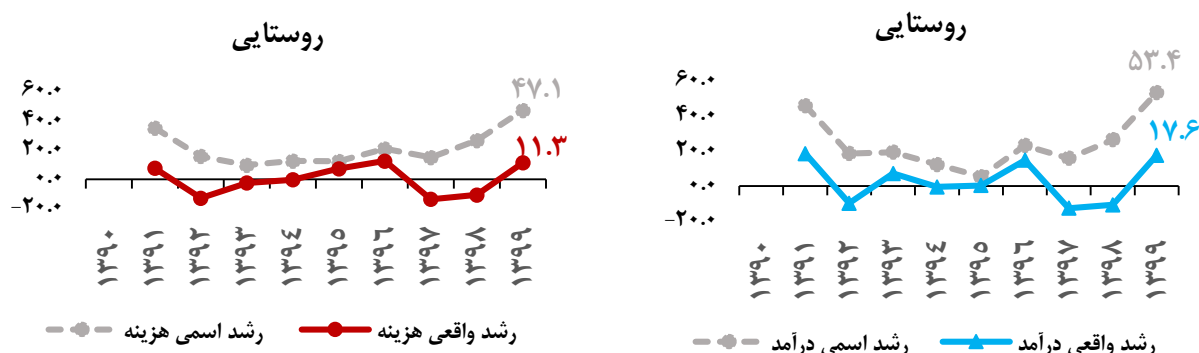
رشد حقیقی خالص درآمد خانوارهای شهری و روستایی استان تهران در سال ۱۳۹۹ نیز به ترتیب ۲۷,۴ درصد و ۴۹,۵ درصد بوده است. شایان ذکر است خالص درآمد هر دو خانوارهای شهری و روستایی استان تهران در مقایسه با متوسط خالص درآمد کل کشور بیشتر بوده است (به ترتیب ۱,۶ میلیون تومان و ۴,۹ میلیون تومان).

نمودار ۱۳. رشد حقیقی و اسمی هزینه‌ها و درآمدهای خانوارهای شهری
استان تهران (درصد)

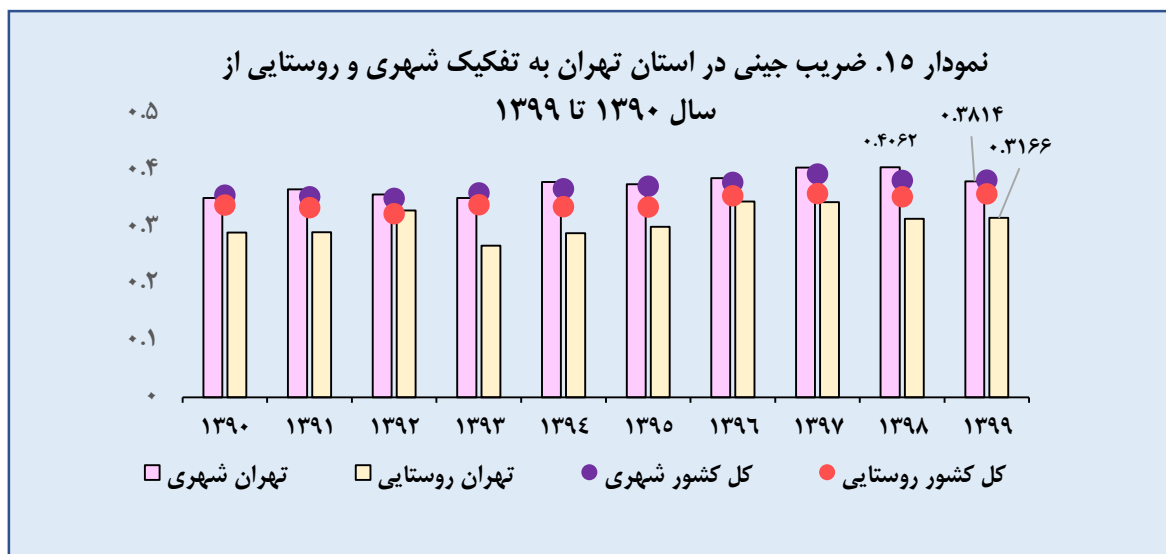

نمودار ۱۴. رشد حقیقی و اسمی هزینه‌ها و درآمدهای خانوارهای روستایی
روستایی استان تهران (درصد)

منبع: مرکز آمار ایران

مطابق نمودار ۱۵، طی دهه ۱۳۹۰ همواره ضریب جینی مناطق شهری و روستایی تهران از متوسط کشوری آن وضعیت بهتری داشته و به طور کلی توزیع درآمد در استان تهران در مقایسه با کل کشور به صورت نسبتاً عادلانه‌تری صورت گرفته است. طی دهه اخیر، ضریب جینی مناطق شهری استان تهران در سال ۱۳۹۸ به بالاترین میزان خود رسیده اما پس از آن در سال ۱۳۹۹ مجدداً کاهش یافته و به ۰,۳۸۱۴ رسیده است. برای مناطق روستایی نیز طی بازه مورد بررسی بالاترین رقم ضریب جینی استان تهران در سال ۱۳۹۶ با رقم ۰,۳۴۵۷ بوده که پس از آن روند کاهشی را در پیش گرفته و در سال ۱۳۹۹ به ۰,۳۱۶۶ رسیده است. درواقع وضعیت توزیع درآمد برای هر دو مناطق شهری و روستایی استان تهران در سال ۱۳۹۹ در مقایسه با سال ۱۳۹۸ بهبود یافته است.

منابع:

- گزارش شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور، مرکز آمار ایران
- گزارش‌های چکیده نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی، مرکز آمار ایران
- گزارش‌های شاخص قیمت مصرف‌کننده مرکز آمار ایران
- <https://www.oecd.org/economy/growth-and-inequality-close-relationship.htm>